הרב יהודה זולדן, באר יהודה – ראש השנה, עמ' 311-323

שיעור יט

שופר של ראש השנה, של תעניות ושל יובל

(ראש השנה כו ע"א-ע"ב)

הקדמה
א. רש"י: מחלוקת חכמים ורבי יהודה במשנה – מין השופר וצורתו
ב. רמב"ם: גזרה שווה – מין השופר, מניין התקיעות ואופיין, מניין הברכות ותוכנן
סיכום

הקדמה

במשניות (כו ע"א-ע"ב) עסקו תנאים בשאלה מאילו מינים של בעלי חיים הוא השופר שבו תוקעים, וכן מהי צורתו של השופר. מדובר על תקיעה בשופר בכמה מועדים: ראש השנה, תעניות ויובל. בגמרא מופיעה דעתו של אמורא, רבי לוי, בשאלות אלו. נעיין תחילה בהסבר מהלך המשניות והגמרא על בסיס פירושו של רש"י, ולאחר מכן נעיין בדברי הרמב"ם בפרטי ההלכות שנלמדו בסוגיה.

א. רש"י: מחלוקת חכמים ורבי יהודה במשנה – מין השופר וצורתו

במשנה (כו ע"א) נאמר:

> כל השופרות כשרין, חוץ משל פרה מפני שהוא קרן.
> אמר רבי יוסי: והלא כל השופרות נקראו קרן שנאמר "במשוך בקרן היובל" (יהושע ו, ה).

רש"י (ד"ה כל השופרות) פירש: "בין של איל בין של יעל". אם הביטוי: "**כל** השופרות" כולל רק שופר של איל ושל יעל, מה הכוונה "כל השופרות... חוץ משל פרה"? הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, כו ע"א) הסביר שהכוונה היא כך: "בין של זכרים, רוצה לומר של כבשים והוא שופר של איל. בין של נקבות – רוצה לומר של רחלות או של עז, בין של יעל". האיל והיעל הם דוגמאות לשופר מזכר ונקבה. לפי רבי יוסי כל השופרות כשרים, ומותר לתקוע גם בשופר של פרה. בגמרא השיבו חכמים לרבי יוסי והגמרא דנה במחלוקתם.

במשנה (כו ע"ב) שאחריה נאמר:

> שופר של ראש השנה –
> של יעל, פשוט, ופיו מצופה זהב.
> ושתי חצוצרות מן הצדדין. שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר.
> בתעניות –
> בשל זכרים, כפופין, ופיהן מצופה כסף.
> ושתי חצוצרות באמצע. שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות.

רש"י (ד"ה ופיו מצופה זהב) כתב: "בשל מקדש קאמר". רש"י התכוון לומר שבכל שלושת הפריטים הללו "יעל, פשוט, ופיו מצופה זהב" מדובר על שופר של בית המקדש, שהרי במשנה הקודמת נאמר שכל השופרות כשרים חוץ משל פרה, ורש"י שם הסביר ש"כל השופרות" הכוונה "בין של איל בין של יעל".

בנוגע לשופר שבו תקעו במקדש בראש השנה ובתענית, נזכרו במשנה שלושה פריטים: מין השופר – יעל או זכרים; צורתו – פשוט או כפוף; ובמה ציפו את פיו – זהב או כסף. כמו כן במקדש בראש השנה ובתענית היו תוקעים בשופרות ובחצוצרות. בנוגע לתענית כתב רש"י (ד"ה ושתי חצוצרות) ששתי חצוצרות היו במרכז ושופר אחד בכל צד, ובסך הכול תקעו בארבעה כלים. רש"י (ד"ה שמצות היום בחצוצרות) הסביר גם שתקעו בחצוצרות "דלכנופיא בעלמא נינהו, וכל כנופיא בחצוצרות, דכתיב 'והיו לך למקרא העדה' (במדבר י, ב)". התקיעה בחצוצרות נועדה לקרוא להתכנסות. כאמור בגמרא (כז ע"א): "כל כינופיא דכסף הוא דכתיב 'עשה לך שתי חצוצרות כסף' (במדבר י, ב)".

בסיפא של המשנה נזכר מועד נוסף שבו תקעו – יום כיפור של שנת יובל:

> שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות.
> רבי יהודה אומר: בראש השנה תוקעין בשל זכרים, וביובלות בשל יעלים.

רש"י (ד"ה שוה) כתב: "שוה היובל לראש השנה לתקיעה – בפשוטין". בשני הימים הללו, ראש השנה ויובל, תקעו בשופר פשוט, למרות השוני המהותי בין תוכן הימים הללו. התקיעה בראש השנה נועדה לתפילה ולזיכרון, ואילו התקיעה ביובל היא סימן לשילוח עבדים והשבת קרקעות. אך אף על פי שהייעוד של התקיעות בשני הימים הללו שונה, כתב רש"י (שם) בהמשך דבריו: "...אפילו הכי כדראש השנה בעי למעבדיה דגמרינן לה לגזירה שוה 'שביעי' 'שביעי' בפרק בתרא (לד, א)". כאן הדגיש רש"י את אופן התקיעה הזהה – "כדראש השנה בעי למעבדיה", ולא את מין השופר. בגמרא (לג ע"ב – לד ע"א) נאמר שהתקיעות זהות בשל לימוד מגזרה שווה. נאמר בשופר של ראש השנה "בחדש השביעי" (ויקרא כג, כד), ונאמר בשופר של יובל "ובחדש השביעי" (ויקרא כה, ט), ללמד שדיניהם שווים. מקור דברי הגמרא שם במדרש ההלכה (ספרא, אמור פרשה יא סוף פרק יג אות ו), והגמרא הרחיבה לדון בלימוד מפסוקים שנאמרו בראש השנה וביובל שמספר התקיעות שווה – תשע תקיעות, ושיש תקיעה לפני כל תרועה ואחריה.

יש להוסיף עוד שהתנאים במשנה (כו ע"א) דנו באילו שופרות של בעלי חיים ניתן לתקוע – בכל השופרות חוץ משל פרה או גם בשל פרה, ובסיפא של המשנה שאנו עוסקים בה הדיון הוא בצורת השופר. היות השופר של ראש השנה "פשוט" נזכר במשנה בהקשר של השופר בבית המקדש, ולפי רש"י חכמים סברו שצורה זו היא גם בנוגע לשופר שתוקעים בו מחוץ למקדש. רש"י הבין את דברי המשנה "שוה היובל לראש השנה לתקיעה – בפשוטין", כך: שווה צורתו החיצונית של השופר בראש השנה לצורתו החיצונית של השופר ביובל.

רבי יהודה חלק על חכמים שבמשנה (כו ע"א) שאמרו שכל השופרות כשרים חוץ משל פרה, ואמר שיש לתקוע בראש השנה בשל זכרים, ובנוגע ליובל אמר שיש לתקוע בפשוטים. "זכרים" זהו מין השופר, ואילו "פשוטין" – צורתו של השופר. רש"י (ד"ה בשל זכרים) כתב: "אילים, שסתמן כפופין". אמנם רש"י כתב זאת כשהסביר מהו מין השופר וצורתו שבו תקעו בבית המקדש בתעניות. בתוספתא (ב, ב) נימק רבי יהודה את דבריו:

> רבי יהודה אומר: בראש השנה תוקעין בשל זכרים, וביובל בשל יעלים.
> נתנו חכמים את המצוי למצוי, ואת שאינו מצוי לשאינו מצוי.

דברי התוספתא הללו צוינו בירושלמי (ג, ה) בשמו של רבי יוחנן. ההסבר הוא שכיון ששופר של אילים מצוי יותר וראש השנה הוא בכל שנה, יש לתקוע בראש השנה בשופר של אילים. לפי הנימוק שבתוספתא גם תעניות מצויות יותר מיובל, ועל כן נימוק זה מסביר מדוע גם בתעניות תוקעים

בזכרים כפופים. רבי יהודה לא התייחס לזה בדבריו, כי הסכים לדברי חכמים בעניין זה. כך כתב הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, כו ע"ב):

> ורבי יהודה חולק בענין השופר לומר שבראש השנה עקר המצוה בשל איל שהוא כפוף שאף הוא יום הדין וצריך לכפיית הלב ולשחיית הקומה, אבל של יובל שהוא לסימן חירות ושלוח עבדים – בשל יעלים. אבל בשל תעניות מודה רבי יהודה בכפופים. ויש חולקין בזו ואין נראה לי.

אמנם דברי חכמים בעניין זה נזכרו בהקשר של התקיעות בתעניות בבית המקדש, אך כאמור לעיל, מין השופר וצורתו במקדש ומחוצה לו, בראש השנה ובתעניות, הם זהים. שופר של יעל נדיר יותר, על כן יש לתקוע בו ביובל שהוא פעם בחמישים שנה.

הגמרא דנה בדברי רבי יהודה וחכמים וציינה בהקשר זה את דברי האמורא רבי לוי. להלן הסבר הגמרא על פי פירושו של רש"י:

> אמר רבי לוי: מצוה של ראש השנה ושל יום הכפורים בכפופין, ושל כל השנה בפשוטין.
> והתנן: "שופר של ראש השנה של יעל פשוט"?
> הוא דאמר כי האי תנא; דתניא, רבי יהודה אומר: בראש השנה היו תוקעין בשל זכרים כפופין, וביובלות בשל יעלים.

לפי רבי לוי בראש השנה וביובל תוקעים בכפופים. "ושל כל השנה בפשוטין" – רש"י (ד"ה ושל) פירש שהכוונה לתעניות שבהן תוקעים בפשוטים. שאלה הגמרא: "והתנן: שופר של ראש השנה של יעל פשוט?" שאלת הגמרא היא רק על הסתירה בין ההוראה שהשופר צריך להיות "פשוט", שכאמור נכונה גם לשופר שתקעו בו במקדש וגם מחוץ למקדש, לבין דברי רבי לוי שאמר שהשופר צריך להיות כפוף. הסתירה היא רק בנוגע לצורת השופר, ולא למינו. תשובת הגמרא היא שרבי לוי הכריע כמו דברי רבי יהודה בברייתא, שם נאמר שלפי רבי יהודה תוקעים בראש השנה בשל זכרים כפופים. הגמרא ציטטה ברייתא ולא ציינה את דברי רבי יהודה במשנה, מפני שבברייתא כתוב בבירור שבראש השנה יש לתקוע בזכרים כפופים, בעוד שבמשנה כתוב שבראש השנה תוקעים בזכרים, ולא נאמר בבירור שהם כפופים.[1]

המשיכה הגמרא:

> ולימא הלכתא כרבי יהודה!
> אי אמרת הלכתא כרבי יהודה, הוה אמינא אפילו של יובל נמי כרבי יהודה סבירא ליה, קא משמע לן.

רבי לוי סבר בנוגע לראש השנה כמו רבי יהודה, שתוקעים בשל זכרים כפופים, אבל לא הסכים עם רבי יהודה בנוגע ליובל, כי בזה הוא הסכים עם חכמים ש"שוה היובל לראש השנה".

הגמרא הסבירה את המחלוקת בין רבי יהודה לחכמים:

> מאי קמיפלגי?
> מר סבר [רבי יהודה]: בראש השנה – כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי, וביום הכפורים – כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי.

---

1 הרב משה חביב (יום תרועה, ראש השנה כו ע"ב) העיר מדוע הקשתה הגמרא מדברי רבי יהודה בברייתא ולא מהמשנה, ומה שכתבנו בגוף השיעור זו תשובתו של הרב יוסף שלום אלישיב (הערות על המסכת, ראש השנה כו ע"ב).

ומר סבר [חכמים]: בראש השנה – כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי [ובתעניות – כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי].[2]

רבי יהודה סבר שבראש השנה ככל שאדם מכופף את נפשו בתפילתו טוב יותר. רש"י (ד"ה כמה) הוסיף עוד שתקיעת שופר בראש השנה היא תפילה, ובתפילה פניו של אדם צריכות להיות כבושות בקרקע "משום 'והיו עיני ולבי שם' (מלכים א ט, ג)". רש"י כיוון בכך לאמור בגמרא (יבמות קה ע"ב): "המתפלל צריך שיתן עיניו למטה, שנאמר: 'והיו עיני ולבי שם כל הימים'". כיוון שתקיעה בשופר היא תפילה ונועדה להזכיר את עקידת יצחק, על השופר להיות כפוף. לעומת זאת ביום כיפור של יובל התקיעה איננה תפילה וככל שאדם פושט את לבו ומיישרו טוב יותר, ולכן תוקעים ביובל בשופרות פשוטים.[3]

חכמים סברו שבראש השנה ככל שאדם מיישר את נפשו עדיף, "משום 'נשא לבבנו אל כפיים' (איכה ג, מא)".

גם כאן כיוון רש"י לדעה השנייה שנזכרה בגמרא ביבמות (שם): "[המתפלל צריך שיתן עיניו] למעלה, שנאמר: "נשא לבבנו אל כפים". גם ביום הכיפורים של יובל תוקעים בשופר פשוט, כי שווה היובל לראש השנה. יש לציין שרש"י (כז ע"א ד"ה מקום שיש שופר) הבין ש"שווה היובל לראש השנה" הוא שגם כשתוקעים ביובל במקדש, יש לתקוע יחד עם שתי חצוצרות.[4] בתעניות אין הבדל בין פשוט לכפוף כי כדברי רש"י (כו ע"ב ד"ה כמה דפשיט), התקיעה בחצוצרות היא "לכנופיא" וממילא כך גם השופרות שאתן. אך כדי להבדילם מראש השנה ויום הכיפורים, תיקנו שיתקעו בשופרות כפופים. רבי לוי סבר כדעת רבי יהודה לעניין שופר של ראש השנה, שתוקעים בכפופים משום שבתפילה צריך שהאדם יכופף את לבו, וסבר ששווה היובל לראש השנה כמו חכמים. ולכן בשני הימים הללו – ראש השנה ויובל – תוקעים בכפופים.[5]

בירושלמי (ג, ג) נימק רבי יונה מדוע השופר בראש השנה פשוט: "אמר רבי יונה: כדי שיפשטו לבם בתשובה",[6] ובהמשך (שם ד) נימק רבי יונה מדוע השופר של תענית כפוף: "אמר רבי יונה: כדי שיכופו את לבם בתפלה". צורתו של השופר היא ביטוי לייעודו. בראש השנה המטרה היא

---

2 כך מופיע בגרסת הגמרא, אך המהרש"א (כאן) כתב שרש"י לא גרס מילים אלו כי הוא הסביר אחרת מדוע תוקעים בכפופים בתענית ציבור.

3 רש"י (ד"ה וביובלות בשל יעלים) ציין שלפי רבי יהודה "וגזירה שוה לא גמיר". וכן ציין זאת בהמשך הגמרא (ד"ה כמה דכייף): "וגזירה שוה לית ליה". תוספות (ד"ה רבי יהודה) כתבו שגם רבי יהודה הסכים ללימוד מגזרה שווה "שוה היובל לראש השנה" אך לא לעניין צורת השופר: "נראה דמודה רבי יהודה דשוה יובל לראש השנה, אלא לענין הך מילתא אין שייך להשוותם להיות בשל זכרים כשל ראש השנה". אכן נראה שזו גם כוונת רש"י, מאחר שרק בהקשר של מין השופר (ד"ה וביובלות בשל יעלים) ורק בהקשר של צורת השופר (ד"ה כמה כייף) כתב רש"י שרבי יהודה לא קיבל את הדרשה. הוכחה לכך היא מהאמור בגמרא (תענית טז ע"ב – יז ע"א): אמר רב אדא דמן יפו שלפי רבי יהודה אין אומרים זכרונות ושופרות "אלא בראש השנה, וביובלות, ובשעת מלחמה". רש"י (ד"ה אלא, ד"ה וביובל וד"ה ובשעת מלחמה) כתב: "אלא בראש השנה – כדאמרינן בראש השנה (טז, א): אמרו לפני מלכיות וזכרונות... וכו'. וביובל – ביום הכפורים של יובל, כדתנן התם ראש השנה (כו, ב): 'שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות' כו'. ובשעת מלחמה – דכתיב 'וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם' (במדבר י, י). ולא ידעינן מנא איתפריש דאומר ברכות ופסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בשעת מלחמה".

4 ראה בהרחבה בשיעור כ: בחצוצרות וקול שופר במקדש.

5 ראשונים בסוגייתנו דנו בדברי התנאים במשנה (כו ע"א) שם משמע שכל השופרות כשרים, ובמשנה (כו ע"ב) משמע שרק יעל פשוט או איל כפוף כשרים. יש הסוברים שהדיון הוא בשאלה איזה שופר כשר לכתחילה, איזה בדיעבד ואיזה פסול לגמרי. ראה: הרב יצחק שילת ("סוגית כל השופרות כשרים", זכרון תרועה, עמ' 3-35); בירור הלכה (ראש השנה עמ' כג).

6 הרב ישעיהו דיטראני (פסקי רי"ד, ראש השנה כו ע"ב) גרס: "אמר רבי יונה: כדי שיפשיטו לבם בתפילה".

שהשומעים ישובו בתשובה מעמיקה בלבם ובאופן ישר, ואילו בתעניות המטרה היא שהשומעים יכופפו את עצמם בעת שהם מתפללים לה' שיסיר מהם את הצרה. דברי רבי יונה הללו נאמרו על המשניות שעסקו בצורתו של השופר שבו תקעו במקדש בראש השנה ובתעניות, אך נראה שניתן ללמוד מכך גם על התקיעה בשופר הפשוט בראש השנה ובתעניות מחוץ לבית המקדש.[7]

להלן סיכום הדעות על פי רש"י:

לפי חכמים: **ראש השנה** – מחוץ למקדש: כל השופרות חוץ מפרה, פשוטים. במקדש: יעל פשוט. הנימוק: כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי.

תעניות – זכרים, כפופים. הנימוק: בתענית דלכנופיא – לא איכפת לן, ועבדינן כפופין להכירא.

יובל – כל השופרות חוץ מפרה, פשוטים. הנימוק: שווה היובל לראש השנה.

לפי רבי יהודה: **ראש השנה** – בכל מקום: זכרים, כפופים. הנימוק: כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי.

[**תעניות** – זכרים, כפופים].

יובל – יעלים, פשוטים. הנימוק: כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי.

לפי רבי לוי: **ראש השנה** – זכרים, כפופים.

תעניות – בפשוטים.

יובל – זכרים כפופים. הנימוק: שווה היובל לראש השנה.

ב. רמב"ם: גזרה שווה – מין השופר, מניין התקיעות ואופיין, מניין הברכות ותוכנן

להלן נעיין בדברי הרמב"ם. כאמור לעיל, במשנה (כו ע"א) חלקו חכמים ורבי יוסי אילו שופרות כשרים לתקוע בהם בראש השנה. הרמב"ם (פירוש המשנה, ג, ב) כתב שאין הלכה כרבי יוסי. בנוגע לתקיעה בשופר ובחצוצרות בראש השנה ובתענית כתב הרמב"ם (שם ג): "סדר זה לא היה אלא במקדש... אבל שלא במקדש אין תוקעין בראש השנה אלא בשופר בלבד". בנוגע לסיפא של המשנה "שוה היובל לראש השנה",[8] ודברי רבי יהודה, כתב הרמב"ם (שם ד):

> [שוה היובל לראש השנה] בתקיעה – כלומר מנין התקיעות. ובברכות – רצה לומר מנין הברכות שבתפלה, ויתבאר מנינן.
> ואמרו לעיל ששופר של ראש השנה של יעל, אינה הלכה. וכן אין הלכה כר' יהודה. ופסק ההלכה: שופר של יובל ושל ראש השנה של זכרים כפופים.

הרמב"ם (שם ט) כתב גם כן ש"שוה היובל לראש השנה" ההדגש הוא בתקיעות:

> כלל הוא אצלינו שתקיעות ראש השנה ותקיעות יובל שוין, וכל מה שנאמר בתקיעות ראש השנה הרי הוא חובה גם ביובל, וכל מה שנאמר בתקיעות יובל הרי הוא חובה גם בראש השנה, וכאלו כל הפסוקים נאמרו בכל אחד משני הימים גם יחד. וכל זה לפי שאמר ה' "והעברת שופר תרועה בחדש השביעי" ובא בקבלה שיהו כל תרועות של חדש השביעי זה כזה.

---

7 הרב ישי וייצמן ("מהות השופר של ראש השנה", לחזות בנעם, עמ' 113-117) עמד על ההבדל בין דברי רבי יונה בירושלמי לבין דברי הגמרא בבבלי שדנה מה המחלוקת בין חכמים לבין רבי יהודה.

8 הרמב"ם (ספר המצוות, מצווה קלז – לתקוע בשופר בעשירי בתשרי) ציין את דברי המשנה הללו.

הרמב"ם תיאר את אופן תשע התקיעות וכתב: "אלה הם תשע תקיעות שהן חובה בראש השנה ויום הכפורים".

הרמב"ם כתב שהאמור ברישא של המשנה ששופר של ראש השנה של יעל, וכנראה גם שהוא פשוט כמו יעל, "אינה הלכה", וכן כתב שאין הלכה כרבי יהודה. ההלכה לפי הרמב"ם היא ש"שופר של יובל ושל ראש השנה של זכרים כפופים" וכדעת רבי לוי.

הרמב"ם פסק את הדינים שנאמרו בסוגייתנו בהלכות שופר ובהלכות שמיטה ויובל, ופעם אחת בהלכות תפילה. את הפירוט ההלכתי כתב הרמב"ם בדרך כלל בהלכות שופר.

[א] "שוה השופר" – מין השופר וצורתו; גזרה שווה בין יובל לראש השנה

הרמב"ם (הל' שופר א, א) פסק:

> ושופר שתוקעין בו בין בראש השנה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף,[9] וכל השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש. ואף על פי שלא נתפרש בתורה תרועה בשופר בראש השנה, הרי הוא אומר ביובל "והעברת שופר תרועה... תעבירו שופר", ומפי השמועה למדו מה תרועת יובל בשופר, אף תרועת ראש השנה בשופר.

בהלכה זו כתב הרמב"ם על מין השופר בראש השנה וביובל – קרן של כבש, כפוף. זו האפשרות היחידה. כל השופרות האחרים פסולים. הרמב"ם כאמור פסק כרבי לוי שאמר: "מצוה של ראש השנה ושל יום הכיפורים בכפופין", ומשמע שרק כך המצווה.[10] כמו כן הרמב"ם ציין את הגזרה שווה שממנה למדה הגמרא ששווה היובל לראש השנה.

הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל י, יא) פסק:

> שופר של יובל ושל ראש השנה אחד הוא לכל דבר.

בהלכה זו סמך הרמב"ם על דבריו בהלכות שופר, אך ציין שה"שופר" – מין השופר – בשני המועדים הללו "אחד הוא לכל דבר". אמנם אין כוונתו שבכל ההלכות הם שווים כי במשפט אחריו הוא ציין הבדל בנוגע למקום שבו תוקעים, כפי שנראה להלן.

[ב] "לתקיעה" – מספר התקיעות ואופן התקיעות

הרמב"ם (הל' שופר ג, א) כתב:

> ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן בין בראש השנה בין ביום הכפורים של יובל. תשע תקיעות תוקעין בכל אחד משניהן. תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה.

בהלכה זו הזכיר הרמב"ם שוב את הלימוד ששווה היובל לראש השנה, וכן שמספר התקיעות שווה. הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל י, י-יב) כתב:

---

9 האיל הוא הזכר של הכבשים. הרמב"ם כתב כאן קרן הכבשים, ונראה שהסיבה היא שהרמב"ם פסק כמו רבי לוי שאמר (ירושלמי ברכות ט, א): "אמר רבי לוי: בערביא קורין לאימרא יובלא 'והיה במשוך בקרן היובל' (יהושע ו, א)". זאת בשונה מרבי עקיבא שאמר (ראש השנה כו ע"א): "אמר רבי עקיבא: כשהלכתי לערביא היו קורין לדכרא יובלא". ראה בהרחבה: הרב נחום רבינוביץ' (יד פשוטה, הל' שופר, א, א-ב, עמ' תרסט-תרעד; עיונים במשנתו של הרמב"ם, עמ' ג-ד).

10 הראב"ד (הל' שופר א, א) כתב על דברי הרמב"ם: "הפריז על מדותיו. אלא מצוה בכפופין ואם תקע בשל יעל יצא". נושאי הכלים של הרמב"ם דנו במחלוקתם. ראה גם: בירור הלכה (ראש השנה עמ' כג).

> י. ...ותוקעין בשופר תשע כדרך שתוקעין בראש השנה...
> יא. ....ואחד ראש השנה ואחד היובל לתקיעות, אלא שביובל תוקעין בין בבית דין שקדשו בו את החדש בין בבית דין שלא קדשו בו את החדש, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע כל זמן שבית דין יושבין ושלא בפני בית דין.
> יב. ובראש השנה שחל להיות בשבת, לא היו תוקעין אלא בבית דין שקדשו בו את החדש, ואין כל יחיד ויחיד תוקע אלא בפני בית דין.

הרמב"ם חזר על כך ששווה יובל לראש השנה לתקיעה – תשע תקיעות, וסמך על דבריו בהלכות שופר בנוגע לאופן התקיעה. אמנם הרמב"ם הבחין בנוגע לזמן ולמקום שבהם תוקעים ביובל ובין הזמן והמקום שבהם תוקעים בראש השנה שחל בשבת.[11]

[ג] "ולברכות" – מספר הברכות ותוכנן, שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן

הרמב"ם (הל' שופר ג, ח) כתב:

> שלש ברכות אמצעיות אלו של ראש השנה ויום הכפורים של יובל שהן מלכיות וזכרונות ושופרות, מעכבות זו את זו.

בהלכה זו שווה היובל לראש השנה לברכות – מספר הברכות ותוכנן. הרמב"ם (שם י) כתב שמתפללים ברכות אלו בתפילת מוסף.

הרמב"ם (הל' תפילה ב, ח) כתב:

> ביום צום של שנת היובל מתפלל תפלת המוספים תשע ברכות כמו שהתפלל במוסף ראש השנה, והם אותן הברכות עצמן, לא פחות ולא יותר, ואין מתפללין אותן אלא בזמן שהיובל נוהג.[12]

בהלכה זו ציין הרמב"ם שוב את מספר הברכות שמתפללים ביובל במוסף וכתב שתוכנן זהה לתוכן הברכות בראש השנה "לא פחות ולא יותר".

בהקשר נוסף לברכות שווים ראש השנה ויום הכיפורים של יובל. במשנה (לג ע"ב) נאמר: "רבן גמליאל אומר: שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן". חכמים חלקו עליו, אבל בגמרא (לה ע"א) נאמר שחכמים מודים שהלכה כרבן גמליאל בראש השנה וביום הכיפורים של יובל, וכך פסק הרמב"ם (הל' תפילה ח, י):

> ראש השנה ויום הכיפורים של שנת היובל... בשני ימים אלו שליח ציבור מוציא את היודע כשם שמוציא מי שאינו יודע, מפני שהם ברכות ארוכות ואין רוב היודעים אותן יכולין לכוון

---

11 ספר החינוך (מצווה שלא – מצוות תקיעת שופר ביום הכיפורים של יובל) כתב גם כן: "דיני המצוה, כגון באי זה שופר תוקעין ביום זה, ואי זו ברכה מברכין בו, וכבר אמרו זכרונם לברכה דרך כלל במסכת ראש השנה שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות... ומכל מקום, אף על פי שאמרו ז"ל ששוין הן, חילוק קצת יש ביניהם, דבראש השנה שחל להיות בשבת לא היו תוקעין אלא בבית דין, וביובל תוקע כל יחיד ויחיד כל זמן שבית דין יושבין, בין בפני בית דין בין שלא בפניהם". על פי רוב אלו אותן הלכות למעט הלכה אחת.

12 הרמב"ם (סדר תפילות, נוסח הקדיש) הזכיר זאת גם בנוסח התפילות: "ובראש השנה וביום הכפורים של יובל מתפלל באמצע שלש ברכות ובתפלת מוסף בלבד, ונמצא מתפלל במוסף בשני ימים אלו תשע ברכות".

> דעתן כשליח ציבור, לפיכך אם רצה היודע לסמוך בשני ימים אלו על תפלת ש"ץ להוציאו ידי חובתו, הרשות בידו.

אף שיש זהות בין שופר של יובל ובין שופר של ראש השנה, יש הבדל מהותי בייעוד התקיעה בין שני הימים הללו, כפי שכתב הרמב"ם (ספר המצוות, עשה קלז):

> וידוע שהתקיעה הזאת ביובל אמנם היא לפרסם החרות ושהוא מין מן ההכרזה והוא אמרו "וקראתם דרור". ואין ענינה ענין תקיעת ראש השנה כי היא זכרון לפני ה', וזו להוציא את העבדים.

מכאן שהביטוי: "שוה היובל לראש השנה בתקיעה ובברכות" הוא אכן רק באותם ארבעה פריטים וכפי שהסברנו, אך לא בכולם.[13]

בנוגע לתקיעה בשופר בבית המקדש בראש השנה כתב הרמב"ם (הל' שופר א, ב):

> במקדש היו תוקעין בראש השנה בשופר אחד ושתי חצוצרות מן הצדדין... אבל בשאר מקומות אין תוקעין בראש השנה אלא בשופר בלבד.

הרמב"ם כתב זאת לאחר שבהלכה הקודמת כתב שהשופר הוא "קרן הכבשים הכפוף", ומשמע שגם במקדש היה כך. בנוגע לתענית כתב הרמב"ם (הל' תעניות א, ד):

> ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד, ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר... ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש שנאמר "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" (תהלים צח, ו).[14]

הרמב"ם לא כתב כאן באיזה שופר תקעו במקדש ומה צורתו. הרב אברהם די בוטון (לחם משנה, הל' תעניות א, ד) הסביר שהרמב"ם הסתמך על האמור במשנתנו במפורש: "ובתעניות בשל זכרים כפופים", או שהוא סבר שמאחר שהתקיעה בשופר במקדש היא רק בשל הפסוק "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", ואין היא חלק מהחובה מהתורה לתקוע בעת צרה בחצוצרות, ממילא אין חובה שהשופר יהיה משל "זכרים כפופים".

לגבי תקיעות בתעניות מחוץ למקדש, הרמב"ם פסק בהלכה זו שמריעים בחצוצרות בלבד, ומכאן שהוא לא פסק כרבי לוי בעניין זה שאמר: "ושל כל השנה בפשוטין", וכהסברו של רש"י (ד"ה כל השנה) שהכוונה לימי תעניות. הרמב"ם פסק כרבי לוי רק בנוגע לשופר של ראש השנה ויובל, ועל בסיס דברי חכמים במשנתנו: "שוה היובל לראש השנה".

נראה להציע שהרמב"ם פירש אחרת מרש"י את הביטוי "ושל כל השנה". אם כוונת רבי לוי לתעניות, מדוע לא אמר בבירור 'ובתעניות בפשוטין'? נראה שהרמב"ם הבין שרבי לוי רצה לחדד שרק בראש השנה וביובל יש מצווה מהתורה לתקוע בשופר, ושופר זה צריך להיות כפוף ורק כך מקיימים את המצווה. תקיעות אחרות שתוקעים בשופר במשך השנה – אין מצווה מיוחדת לתקוע בימים אלו, ואין חובה לתקוע בזכרים כפופים.[15]

---

13 ראה בהרחבה בשיעור כג: "ושמע קול שופר" – המצווה והברכה.

14 הרמב"ם (הל' תעניות ד, יז) חזר שוב על אופן התקיעה בתעניות בהר הבית: "ואין עושים סדר זה אלא בהר הבית בלבד, וכשהן תוקעין ומריעין שם תוקעין בחצוצרות ובשופר כאחד, כמו שאמרנו".

15 רבנו אברהם מן ההר (כו ע"ב) כתב: "ושל כל השנה בפשוטים. ופירש של כל השנה כגון תעניות". לדבריו לא רק בתעניות אלא בכל מועד או מצב אחר שבו תוקעים בשופר. הרב אריה לייב (טורי אבן, ראש השנה כו ע"ב) כתב: "ושל כל השנה. פירש"י של תענית. נ"ל דלאו דוקא נקט של תענית אלא משום דבמתניתין תנן של תענית נקט לה, אבל הוא הדין שבכלל של כל השנה דאמר רבי לוי הכי נמי שש

סיכום

תנאים – חכמים ורבי יהודה, ואמורא – רבי לוי, עסקו בשאלה באיזה שופר תוקעים ומה היא צורתו בשלושה מועדים – ראש השנה, תעניות ויובל.

רש"י הסביר את מהלך הגמרא ולפיו דברי האמורא רבי לוי הם חיבור מסוים של דברי חכמים ורבי יהודה. בנוגע לתקיעה בראש השנה הוא סבר כרבי יהודה שתוקעים בזכרים כפופים, אך הסכים עם חכמים ששווה היובל לראש השנה ועל כן גם ביובל יתקעו בזכרים כפופים. בתעניות יתקעו בפשוטים.

הרמב"ם פסק את הדינים שנאמרו בסוגייתנו בהלכות שופר ובהלכות שמיטה ויובל, והלכה אחת הוא כתב בהלכות תפילה. את הפירוט ההלכתי כתב הרמב"ם בדרך כלל בהלכות שופר. ההלכה היא ש"שופר של יובל ושל ראש השנה של זכרים כפופים" וכדעת רבי לוי. הרמב"ם פירש את דברי חכמים "שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות" כך:

- "שוה" – בשל הגזרה שווה.
- "היובל לראש השנה" – המין והצורה של שופר היובל זהים למין ולצורה של שופר ראש השנה.
- "לתקיעה" – מספר התקיעות ואופן התקיעות בראש השנה וביובל זהים.
- "ולברכות" – מספר הברכות ותוכנן בראש השנה וביובל זהים, וכן שליח ציבור מוציא את הרבים בברכות בימים אלה.

לפי הרמב"ם בתעניות ציבור מחוץ למקדש תוקעים בחצוצרה בלבד. בבית המקדש הרמב"ם הסתמך על האמור במשנתנו במפורש: "ובתעניות בשל זכרים כפופים", או שהיות שאין חובה לתקוע בשופר בתענית ועושים כן רק בשל האמור בפסוק: "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", אין חובה שהשופר יהיה משל "זכרים כפופים".

תקיעות של ערב שבת להבטיל ולהבדיל (שבת לה ע"ב), ותקיעות דמקדש (סוכה נג ע"ב) וכן תקיעות של קידוש החודש (נדה לח ע"א) שיפורא גרים [וכן: סנהדרין מא ע"ב ד"ה שיפורא], ושל הוצאת המת (מגילה כט ע"א; מועד קטן כז ע"ב; בבא מציעא נט ע"ב)". יש להוסיף את האמור בגמרא (סנהדרין ז ע"ב) ששופר הוא אחד מכלי הדיינים, ורש"י (ד"ה שופר) כתב שהוא נועד "לשמתא ונידוי". דברי הטורי אבן מסבירים היטב את שיטת רש"י. אך לפי הרמב"ם יש להסביר כך: בתעניות מחוץ למקדש תוקעים בחצוצרות בלבד, וכן התקיעות בערב שבת ובמקדש היו בחצוצרות (רמב"ם הל' כלי המקדש ז, ו). הרמב"ם (הל' שבת ה, יח-כא) פירט את הלכות התקיעה בערב שבת ובמוצאי שבת אך לא ציין שתקעו בשופר. ראה: הרב שלמה חעלמא (מרכבת המשנה שם). בנוגע לתקיעה בעת קידוש החודש, נידוי והוצאת מת, הרמב"ם לא הזכיר זאת בהלכה. בנוגע לראש חודש ציין הרב יוסף רוזין (צפנת פענח, הל' שופר א, ב) את המקורות שציינו לעיל, וניתן להבין מדבריו שהתקיעה בראש השנה היא מעין תקיעת שופר ייחודית של ראש חודש. אך כאמור הרמב"ם לא פסק שתוקעים בעת קידוש החודש.